

УДК 372:005. 412 (477.43/44) «1950/1960»(09)(045)

Т.С.ГРИЦЮК,
аспірантка
(м.Хмельницький)**Історико-педагогічні передумови розвитку дошкільної освіти
на Хмельниччині (50-60 рр. ХХст.)**

У статті за результатами дослідження розглянуто історико-педагогічні передумови, які сприяли розвитку дошкільної освіти в 50-60-х рр. ХХ ст. на Хмельниччині. Розкрито основні тенденції розвитку дошкільної освіти в зазначений період та фактори, що впливали на даний процес. Виявлено причини успіхів і негараздів дошкільної освіти. Проаналізовано основні державні документи, що вплинули на вдосконалення її змісту. Простежено динаміку розвитку мережі дошкільних закладів на Хмельниччині, їх структуру, наповнюваність груп, потреби дітей і батьків. Наведено статистичні дані. Зроблено висновок про важливість врахування досвіду означеного періоду у вирішенні завдань щодо модернізації дошкільної освіти.

Ключові слова: передумови, нормативно-правове забезпечення, дитячі садки, дошкільна освіта, суспільне дошкільне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Соціально-економічна, політична, ідеологічна, соціокультурна ситуація в країні є визначальною щодо розвитку системи освіти. Розвиток дошкільної освіти у повоєнні роки є досить складним і насиченим подіями, що, в свою чергу, зумовлює необхідність здійснення огляду даного шляху. Проведення його історико-педагогічного аналізу дає можливість врахувати досягнення у розвитку дошкільної освіти в зазначений період, виокремити хибні та позитивні позиції. Особливої актуальності такі дослідження набувають в період модернізації освіти, зокрема дошкільної як першої її ланки, яка потребує не лише пошуку нових дієвих теоретичних і практичних розробок щодо вдосконалення процесу навчання й виховання дітей у дошкільних закладах, а й вивчення, узагальнення та творчого переосмислення історико-педагогічного досвіду розвитку дошкільної освіти в 50-60-ті рр. ХХ ст., під час якого формувалися передумови подальших соціально-економічних та освітніх реформ, зокрема реформ дошкільної освіти.

Розуміння історії дошкільного виховання як цілісного явища неможливе без об'єктивного дослідження його розвитку в окремих регіонах, що й зумовлює актуальність регіональних історико-педагогічних розвідок цілей, сутності, нормативного забезпечення, структури і змісту розвитку дошкільної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій... Результати аналізу історико-педагогічної, наукової та методичної літератури дають підстави визначити науковців, які досліджували становлення педагогічної думки, процес розвитку системи суспільного дошкільного виховання. Так, історичний аспект розвитку дошкільного виховання в Україні розкрито у працях О.Бондар, Л.Батліної, С.Сірополка, С.Попиченко, Т.Степанової, І.Улюкаєвої та ін. Регіональні аспекти розвитку дошкільного виховання досліджено у працях С.Дітковської «Розвиток відомчих дошкільних закладів у Донбасі наприкінці 50-х – початку 90-х років», З.Нагачевської «Становлення і розвиток українського суспільного дошкільного виховання у Східній Галичині (1869-1939 рр.)», Г.Рего «Становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання в Закарпатті (1836-1918 рр.)».

На сучасному етапі розробку концептуальних положень розбудови дошкільної освіти здійснюють Л.Артемова, А.Богущ, Н.Гавриш, З.Борисова, А.Гончаренко, О.Кононко, Т.Поніманська та ін.

Питання розвитку системи суспільного дошкільного виховання у другій половині ХХ ст., на нашу думку, недостатньо розроблене і вимагає поглибленого вивчення. Цілком зрозуміло, що автор не претендує на всебічне висвітлення означених питань у межах однієї статті, проте відзначені ним окремі аспекти заслуговують на увагу.

Формулювання цілей статті... Мета статті – визначити та розкрити сутність історико-педагогічних передумов розвитку дошкільної освіти на Хмельниччині у 50-60-ті рр. ХХ ст., виявити позитивні та хибні позиції у розвитку дошкільної освіти у зазначений період, показати динаміку змін мережі дошкільних закладів.

Виклад основного матеріалу... Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в другій половині ХХ ст. обумовлюється історико-педагогічними передумовами, тобто тими фундаментальними положеннями, що відображаються у постановах, положеннях, законах і є визначальними для становлення суспільного дошкільного виховання.

Узагальнюючи результати досліджень із історії педагогіки, можна виділити такі передумови розвитку дошкільної освіти у 50-60-х рр. ХХ ст. в Україні, зокрема на Хмельниччині:

– соціально-економічні (розвиток промисловості, народного господарства, що вимагало залучення жінок у процес виробництва; їх активна громадська діяльність у галузі освіти);

– ідеологічні (зміна уряду; уніфікація системи освіти);
– педагогічні (розвиток педагогічної думки; вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері дошкільного виховання; організація підготовки кадрів для роботи з дітьми дошкільного віку).

Вивчення історико-архівних джерел дало змогу простежити особливості розвитку мережі дошкільних закладів Хмельниччини.

Однією з найбільш характерних особливостей розвитку змісту дошкільного виховання в УРСР в 50-60-х рр. XX ст. був контроль і керівництво роботою дошкільних установ з боку комуністичної партії і радянського уряду, тісна залежність і зв'язок з розвитком народного господарства, зростанням матеріального добробуту народу і культурного рівня усіх братніх народів колишнього Радянського Союзу.

Так, Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959 р.), рішення XX-XXII з'їздів КПРС (1956-1961 рр.), червневого (1963 р.) Пленуму ЦК КПРС, нова програма партії були покладені в основу перебудови всіх ланок навчально-виховної роботи в Україні в 1959-1965 рр.: створення нових навчальних планів і програм, здійснення завдань трудового, політехнічного й виробничого навчання тощо.

На відбудову мережі дошкільних закладів були спрямовані зусилля центральних та місцевих органів влади, підприємств, колгоспів, органів народної освіти, громадських організацій. Суспільне дошкільне виховання розглядалося як справа державного значення. На урядовому рівні приймалися постанови, директивні документи, визначалися конкретні плани будівництва нових дитячих садків, їх матеріального забезпечення. Завдяки постійній увазі й опіці за досить короткий термін вдалося досягти значних успіхів [15, с.150].

За даними документів Державного архіву Хмельницької області, на 1 січня 1952 р. у м. Проскуріві, Кам'янці-Подільському та Кам'янець-Подільській області у цілому (у 1954 р. була перейменована на Хмельницьку) налічувалося 66 дитячих садків, з них у підпорядкуванні відділів народної освіти – 39 дитячих садків; колгоспів – 1 дитячий садок в Ізяславському районі; інших відомств і організацій – 26 дитячих садків, в яких виховувалося 2746 дітей. Кількість дошкільних працівників складала 155 осіб, із них закінчену вищу освіту мали 3 особи, закінчену середню педагогічну – 101 особа, закінчену середню загальну освіту – 33 особи і тих, хто не мали освіти – 18 осіб.

Наведені цифри свідчать, що майже 34% осіб, які працювали завідуючими і вихователями, не мали педагогічної освіти, ще гірший стан був у сільській місцевості: із 23 вихователів, які працювали на Хмельниччині, лише 9 мали закінчену середню загальну освіту, а 6 осіб взагалі не мали ніякої освіти [2, арк.44–46]. Такий стан негативно позначався на вихованні дітей, практична робота у садку зосереджувалася лише на засвоєнні дітьми дошкільного віку елементарних умінь і навичок.

У наступні роки в області спостерігалось поступове, проте неухильне збільшення кількості дошкільних закладів. За 1952-1953 рр. було відкрито 3 дитячі садки відділів народної освіти на 235 місць та 3 дитячі садки відділів інших відомств та організацій на 250 місць.

На початок 1954 р. на Хмельниччині уже налічувалося 72 дитячих садки з контингентом 2894 дітей [3, арк.21].

Досягнуте в повоєнний період було продовжено в наступні десятиріччя. Імпульс динамічному розвитку системи суспільного дошкільного виховання був даний прийнятою 19 червня 1959 р. Постановою ЦК КП і Ради Міністрів України «Про заходи по подальшому розвитку дитячих установ, покращенню виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку». Даний документ визначав необхідність подальшого розвитку мережі дошкільних закладів, покращання їх матеріального забезпечення. Одним із істотних недоліків дошкільного виховання в країні була названа відсутність єдиної послідовної системи виховання в яслах і дитячих садках. У зв'язку з цим було прийняте рішення об'єднати ці два типи дитячих закладів у єдиний дошкільний дитячий заклад, керівництво якими було передано у відомство міністерства освіти союзних республік (до цього ясла були підпорядковані Міністерству охорони здоров'я). У постанові були визначені завдання розробки Положення про об'єднані дитячі дошкільні заклади, а також розробки єдиної програми виховання дітей переддошкільного і дошкільного віку. Ставилася вимога здійснювати будівництво дитячих закладів за типовими проектами об'єднаних дошкільних закладів (ясла-садок) й вживати заходів для додаткового, понадпланового будівництва дошкільних закладів. Постанова 1959 р. позитивно вплинула на розвиток суспільного дошкільного виховання й розширення мережі дитячих садків [14, с.47].

Статистичні дані того часу дають підстави говорити про ріст мережі дитячих установ у м. Хмельницький, Кам'янець-Подільський та у Хмельницькій області в цілому. Так, у 1958 р. у Хмельницькій області функціонувало 108 дитячих садків, у яких виховувалося 4727 дітей.

З них дитячих садків Міністерства освіти – 52 на 2675 місць; відомчих дитячих садків – 41 на 1852 місць та колгоспних дитячих садків – 10 на 200 місць.

Протягом 1960-х рр. спостерігалася стабільна динаміка росту кількості дошкільних установ та їх вихованців. Так, у 1960 р. в Хмельницькій області нараховувалося уже 137 дитячих садків, які відвідувало 5900 дітей. Із них 54 дитячі садки – Наросвіти із контингентом – 2950 дітей, 43 – інших установ та організацій із кількістю 1950 дітей та 40 – колгоспних із чисельністю 1000 дітей [9, арк.5]. Щодо педагогічних працівників, то із 380 осіб, які тогоріч працювали у дошкільних закладах Хмельниччини, закінчену вищу освіту мали 25 осіб, незакінчену вищу – 31 особа, середню педагогічну – 324 особи [8, арк.12].

У 1965 р. на Хмельниччині вже налічувалося 268 стаціонарних дитячих садків, які відвідувало 11950 дітей. Із них 62 дошкільні заклади перебували у відомстві Наросвіти із контингентом – 5600 дітей, 51 – інших установ та організацій із кількістю 2350 дітей та 150 – колгоспних із чисельністю 3000 дітей [9, арк.5].

Як свідчить статистика, за 1966-1970 рр. на Хмельниччині контингент дітей у стаціонарних дитячих садках зріс на 2250 осіб. Мережа сезонних дитячих закладів на 1970 р. становила 1073 дитячі садки із контингентом 55240 дітей [3, арк.21].

У 1969 р. в Хмельницькій області нараховувалося 250 дитячих садків, які відвідувало 24333 дітей. Із них 108 – Наросвіти із контингентом – 13507 дітей, 61 – інших установ та організацій із кількістю 5813 дітей та 81 – постійно діючих колгоспних із чисельністю 4913 дітей [11, арк.216].

Незважаючи на те, що мережа дитячих садків з кожним роком зростала, стан будівництва нових приміщень протягом певного періоду на задовольняв існуючої потреби. Так, станом на 1 березня 1960 р. по Хмельницькій області було не задоволено 500 заяв батьків, які прагнули влаштувати своїх дітей в дитячі садки, в тому числі у м.Хмельницькому – 100 заяв. Всі групи дитячих садків м.Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Шепетівка та Старокостянтинів були перевантажені дітьми. Списочний склад та фактичне відвідування цих дитячих садків в середньому складали від 30 до 42 дітей на групу [8, арк.11].

З метою усунення недоліків у виконанні Постанови ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР від 19 червня 1959 р. №949 Обласним відділом народної освіти та Інститутом удосконалення кваліфікації вчителів були розроблені конкретні заходи для виконання даної Постанови, затверджені облвиконкомом. За перспективним планом розвитку сітки дошкільних установ на 1960-1965 рр. в області було передбачено будівництво 33 дитячих установ на 2000 місць за рахунок державних капіталовкладень; за рахунок інших джерел фінансування – на 500 місць; за рахунок коштів колгоспів – 385 дитячі установи на 19870 місць. За 1959-1960 рр. було відкрито 6 дитячих садків на 220 місць: у м. Хмельницькому – 2, в Кам'янці-Подільському – 1, в Меджибожі – 1, в Старокостянтинівському районі – 1, Чорноострівському районі – 1. Вивільнено і передано під дитячі установи 7 приміщень. П'ять приміщень на 350 місць знаходилося в стані будівництва [5; 6].

Для покращення контролю за будівництвом дошкільних установ при обласному комітеті ЛКСМУ було організовано спеціальний штаб, до якого входили активісти-комсомольці, працівники освіти, облуправління сільського господарства, інженери, працівники преси [5, арк.163–166].

У відповідності до доручення, що містилося у постанові ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР від 21 травня 1959 р. «Про заходи по дальшому розвитку дитячих дошкільних закладів, поліпшенню виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку», було розроблено і в липні 1960 р. введено в дію Постановою Ради міністрів УРСР «Положення про об'єднану дошкільну дитячу установу (ясла-садок)». У ньому зазначалося, що новостворений тип дошкільного закладу ясла-садок є державною установою громадського виховання дітей віком від двох місяців до семи років, яка здійснює завдання з усебічного розвитку дітей в єдиній системі комуністичного виховання, відповідає завданням наступного виховання дітей у школі, сприяє участі жінок-матерів у виробничому та громадсько-політичному житті країни [12].

На виконання даної постанови виконком обласної Ради депутатів трудящих та бюро обкому КП України зобов'язав протягом 1959-1960 рр. об'єднати 11 міських та районних дитячих садків в єдину дитячу установу – ясла-садок. На кінець семирічки передбачалося об'єднання 19 дитячих установ [5, арк.2].

У 1963 р. було прийняте «Положення про дитячі дошкільні заклади у колгоспах Української РСР», зміст якого значною мірою збігався зі змістом «Положення про об'єднану дошкільну дитячу установу (ясла-сад)» (1960 р.), але при цьому були враховані особливості організації і діяльності дитячого садка на селі [14, с. 53].

Варто відмітити значну увагу влади щодо розвитку суспільного дошкільного виховання на селі. Зокрема, історичними рішеннями XX з'їзду КПРС (1956 р.) намічено значне збільшення

кількості дитячих закладів сільській місцевості, що зумовлювалося загальним зростанням і збагаченням соціалістичного села, підвищенням грошових прибутків колгоспів, піклуванням про матерів-колгоспниць, які працювали нарівні з чоловіками, брали активну участь в роботі на колгоспних полях і тваринницьких фермах. Створення колгоспних дитячих ясел і садків передбачало забезпечення сільських дітей значно кращими умовами для розвитку, аніж вдома. У відповідності до проголошеного гасла: «Добротні дитячі установи в кожному колгоспі – подарунок колгоспницям-матерям», практично в кожному колгоспі й радгоспі створювалися сезонні дитячі садки або майданчики, активну участь в організації яких брали вчителі, старшокласники місцевих шкіл. Було налагоджено шефство стаціонарних дитячих садків міста над сільськими сезонними дошкільними установами. Щороку навесні відділи народної освіти організовували курсову підготовку вихователек-колгоспниць. Водночас тривав процес перетворення сезонних дитячих садків там, де для цього створювалися відповідні умови, на постійні.

Аналіз свідчить, що за кількістю відкритих дошкільних установ на селі в Україні лідерство належало Черкаській, Кримській, Одеській, Дніпропетровській областям.

На початку 1960-х рр. як приклад з інтенсифікації сільської дошкільної освіти наводилася Черкаська область, яка у 1959 р. виступила ініціатором створення на селі ясел-садків [15, с.155].

У той же час варто відмітити, що відповідно до Постанови ЦК КП України від 8 квітня 1959 р. про будівництво дитячих закладів в колгоспах, бюро обкому КП України та виконком Хмельницької обласної Ради депутатів трудящих зазначали, що хід будівництва дитячих закладів у колгоспах області розгортався повільно. Так, за 1958-1959 рр. в області було побудовано лише 41 приміщення на 1625 місць і 62 на 2242 місця знаходилося в будівництві. Ряд колгоспів будували дошкільні установи не за типовими проектами, що не відповідало санітарно-гігієнічним вимогам і затягувало їх будівництво на декілька років. Так, наприклад у колгоспах Вінковоцького, Остропільського, Ярмолинецького та інших районів мали місце випадки, коли дитячі установи розміщувалися в приватних квартирах. Крім того, незадовільно була поставлена робота щодо забезпечення кадрами сезонних дитячих садків і ясел. Постійний відтік кадрів, у свою чергу, негативно впливав на організацію виховання дітей, сприяв відкиданню методичної роботи в дошкільних закладах на досить низький рівень.

Перспективний план будівництва дитячих садків і ясел колгоспами Хмельницької області на 1959-1965 рр. передбачав будівництво 389 дитячих садків і ясел на 19870 місць [4, арк.1–5]. У 1958 р. функціонувало лише 10 постійно діючих колгоспних дитячих садків на 200 місць. У 1965 р. нараховувалося вже 150 постійно діючих колгоспних дитячих садків на 3000 місць. За період із 1966-1970 рр. мережа стаціонарних колгоспних дитячих садків значно розширилися. Так, за статистичними даними у 1970 р. налічувалося вже 98 стаціонарних колгоспних дитячих садків із контингентом у 5306 дітей [11, арк.216].

Протягом 1960-х рр. також зростала мережа сезонних дитячих садків, так, що в цілому, в Хмельницькій області станом на 1970 р. нараховувалося 551 колгоспи, в яких функціонувало 1073 дошкільні заклади з чисельністю 55240 дітей [10, арк.1–2].

Варто також зауважити той факт, що якщо в перші повоєнні роки дошкільні заклади відкривалися у відремонтованих довоєнних, дуже часто пристосованих приміщеннях, то поступово стало з'являтися все більше новобудов. Архітектурним управлінням при Раді Міністрів УРСР було розроблено кілька варіантів типових проектів дошкільних установ як для міста, так і для села.

Водночас, незважаючи на скрутне матеріальне становище країни, у ній багато робилося для створення в дитячих садках необхідних умов для виховання дітей. З кожним роком покращувалася матеріальна база: дитячі садки забезпечувалися меблями, різноманітним інвентарем, зокрема для занять з фізичного виховання, іграшками, ігровим будівельним матеріалом, музичними інструментами тощо.

Ще одним важливим аспектом розкриття передумов розвитку дошкільної освіти в другій половині ХХ ст. є питання підготовки педагогічних кадрів у дитячих садках. Швидке зростання мережі дитячих садків у повоєнні десятиліття потребувало педагогічних кадрів із дошкільною освітою, що сприяло розвитку мережі педагогічних закладів. В цілому в означений період розвивалися такі форми навчальних закладів для підготовки педагогічних кадрів, створення яких ініціював НКО УРСР:

- короткотермінові курси (від 1 до 6 місяців) – підготовка вихователів для ясел, садків тощо;
- педагогічні технікуми для підготовки керівників дошкільних закладів;
- факультети соціального виховання інститутів народної освіти для підготовки організаторів та інструкторів зі створення та управління мережею дошкільних закладів;
- педагогічні класи при жіночих загальноосвітніх середніх школах для прискореної підготовки вихователів для дитячих садків [1, с.110–113].

Підвищення кваліфікації дошкільних працівників здійснювалося через методичні об'єднання, семінари, курси, науково-практичні конференції. Центром організації методичної роботи, а також вивчення, узагальнення й поширення передового досвіду стали кабінети дошкільного виховання при обласних інститутах удосконалення учителів, діяльність яких із кожним роком покращувалася [7, арк.7–10].

Висновки... Аналіз здобутків теорії і практики дошкільної освіти другої половини ХХ ст. дає можливість зробити висновки про важливість означеного періоду для поступового становлення дошкільної освіти. Незважаючи на всі труднощі, цей складний час ознаменувався певними надбаннями та досягненнями, які в подальшому сприяли ефективному вирішенню завдань щодо змін організаційної структури дошкільного навчального закладу, модернізації дошкільної освіти, вдосконаленню науково-методичної підготовки працівників дошкільної освіти. Ці позиції є ключовими в розвитку сучасної дошкільної освіти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бондар О. В. Становлення та розвиток системи дошкільного виховання в УСРР(1919-1933 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Олександра Владиславівна Бондар. – Харків, 2009. – 219 с.
2. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 2, спр. 124, 147 арк.
3. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 2, спр. 135, 160 арк.
4. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 3, спр. 218, 204 арк.
5. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 3, спр. 222, 176 арк.
6. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 3, спр. 224, 32 арк.
7. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 3, спр. 225, 31 арк.
8. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 3, спр. 227, 27 арк.
9. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 3, спр. 232, 49 арк.
10. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 3, спр. 899, 41 арк.
11. Держархів Хмельницької обл., ф. 908, оп. 3, спр. 962, 246 арк.
12. Положення про об'єднану дошкільну дитячу установу (ясла-садок): Затверджено постановою Ради Міністрів УРСР від 11 липня 1960 р. № 1132 // Радянська школа, 1980. – С. 40–48.
13. Про заходи по подальшому розвитку дитячих дошкільних закладів, поліпшенню виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного вік / Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 21 травня 1959 р., № 558 – К. : Радянська школа, 1980. – С.17–20.
14. Степанова Т. М. Еволюція змісту дошкільної освіти у другій половині ХХ століття : [моногр.] / Т. М. Степанова. – К. : Слово, 2010. – 184 с.
15. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні : навч. посіб. / І. Г. Улюкаєва. – Бердянськ : Бердян. держ. пед. ун-т, 2007. – 172 с.

Анотація

Т.С.Грицюк

Историко-педагогические предпосылки развития дошкольного образования на Хмельниччине в 50-60-х гг. XX ст.

В статье по результатам исследования рассмотрены историко-педагогические предпосылки, которые способствовали развитию дошкольного образования в 50-60-х гг. XX ст. на Хмельниччине. Раскрыты основные тенденции развития дошкольного образования и факторы, которые действовали на данный процесс. Выявлено причины успехов и неудач дошкольного образования. Проанализированы основные государственные документы, которые повлияли на совершенствование ее содержания. Прослежена динамика развития сети дошкольных учреждений на Хмельниччине, их структуру, наполнение групп, потребности детей и родителей. Подано статистические данные. Сделано вывод о важности использования опыта данного периода при решении задач относительно модернизации дошкольного образования.

Ключевые слова: предпосылки, нормативно-правовое обеспечение, детские сады, дошкольное образование, общественное дошкольное воспитание.

Summary

T.S.Gritsiuk

Historical and Pedagogical Prerequisites of Development of Preschool Education in Khmelnytskyi Region in 1950-1960-s

The results of exploration of historical and pedagogical prerequisites which were supporting progress of preschool education in 1950-1960-s in Khmelnytskyi region are highlighted in the article. The main tendencies of the development of pre-school education and factors influenced on this process are characterized. The reasons of success and problems in the pre-school education are analyzed. The main state documents which influenced the improvement of it content are analyzed. The development of the net of kindergartens, its structure, numbers of groups, needs of children and parents are described. Statistics are given. The conclusion of article is an idea that experience of this period is important to decide the tasks of the modernization of pre-school education.

Key words: prerequisites, legal provision, kindergartens, pre-school education, public pre-school up-bringing.

Дата надходження статті: «11» лютого 2013 р.